

3. Леонов, С.А., Литература. Интегрированные уроки 8-9 кл.: Пособие для учителя, М., 2003.
4. Межпредметные связи при изучении литературы в школе / Под ред. Е. Колокольцева, М., 2002.

ELEMENTE DE BILDUNGSROMAN ÎN PROZA SCURTĂ A LUI IONEL TEODOREANU

Vlad CARAMAN, dr., conf. univ.

Summary

In this article we talk about Bildungsroman elements in short prose. They mainly refer to the age of childhood, the first stage in the structure of this type of writing. We analyze them in the work of Ionel Teodoreanu in his memorialist cycles in the Grandparents' House, Grass, The Return in Time and Mass of Shadows. We will still refer to the grandparents' cycle, which shows in concrete terms an episode of a child. Grandmothers mean the experience of life, the education stories that grandchildren must strictly take into account, and their home is the alternative place of the parental home.

În istoria literaturii române, Bildungsromanul, ca roman al educației, al devenirii eroului, a fost promovat, în primul rând, de Constantin Stere, care, pentru prima dată în literatura noastră, scrie, conștient, în perioada interbelică, Bildungsromanul *În preajma revoluției*, în 8 volume. Este unica scriere de acest gen de la noi care respectă întru totul tiparele clasice, adică prezintă nașterea, copilăria, preadolescența, adolescența, tinerețea, maturitatea, bătrânețea și duce eroul său până la moarte. În cazul operei lui C. Stere avem plăsmuită devenirea unui revoluționar, intelectual. Cu toate acestea, elemente de Bildungsroman întâlnim în opera scriitorilor noștri încă din secolul al XIX-lea. De menționat, în acest sens, în primul rând, proza lui Ioan Slavici, și anume nuvela *Moara cu noroc*, unde ni se prezintă meandrele devenirii Anei. Povestitorul Ion Creangă testează acest tip de proză atât în ciclul *Amințiri din copilărie*, devenirea copilului universal în persoana lui Nică a lui Ștefan a Petrei, cât și în

poveștile sale, care, majoritatea dintre ele sunt cărți ale evoluției personajelor. Anume eroul din poveste este impus, de anumite fapte și împrejurări, să treacă prin diferite încercări, situații de conflict sau problemă, ca să ajungă la deznodământul dorit, de cele mai multe ori trofeul fiind fata de împărat. Bildungsromanul, în acest caz, încheindu-se cu nunta dintre tinerii din centrul acțiunii. Mai apoi, Mihail Sadoveanu, prin intermediul trilogiei *Frații Jderi*, plăsmuiește, în literatura noastră, traseul deosebit al variabilității personajului Ionuț, fiul cel mic al comisului Manole Păr-Negru, până ca acesta să ajungă mare căpitan de oști. În aceeași ordine de idei, avem, la Mircea Eliade, în *Romanul adolescentului miop*, itinerarul devenirii unui scriitor și profesor universitar. Tot astfel ca și la Lucian Blaga, în *Hronicul și cântecul vârstelor*, unde ni se prezintă devenirea unui scriitor și filosof. George Călinescu, în *Enigma Otiliei*, ne arată toate transformările morale și fiziologice prin care trece Felix Sima, pentru a ajunge în final un mare medic etc.

Elemente de Bildungsroman în proza scurtă, care țin în special de vârsta copilăriei, prima etapă din structura acestui fel de scriere, întâlnim și la Ionel Teodoreanu, în ciclurile sale de scrieri memorialistice, *În casa bunicilor*, *Ulița copilăriei*, *Iarbă*, *Întoarcerea în timp* și *Masa umbrelor*.

Ne vom referi în continuare la ciclul *În casa bunicilor*, care prezintă, în linii concrete, un episod din existența unui copil în care acesta, gonit de anumite împrejurări, își pune întrebări de conștiință, trece prin schimbările necesare ca să ajungă la momentul când conștientizează aievea faptul cine o să devină el în viață. Autorul nu întâmplător pune la bază motivul bunicilor și cronotopul casei acestora. Bunicii semnifică experiența vieții, povețele în educație de care nepoții trebuie strict să țină seama, iar casa lor este locul de alternativă a lăcașului părintesc, în caz de urgențe sau diferite situații neașteptate.

Așadar, în centru narațiunii se află nepotul mijlociu, care este nevoit să treacă un timp cu traiul în casa bunicilor, deoarece ceilalți

doi frați ai săi s-au îmbolnăvit grav și trebuie izolați. Anume din acest moment încep să se delimiteze în conștiința personajului, copil, două etape în viața sa, două viziuni asupra ei, una se referă la traiul exclusiv alături de tată, mamă și frații săi, și, alta, prima despărțire de casa părintească, părăsirea lăcașului sfânt, moment crucial în viața fiecărui copil. Avem, în acest caz, bine conturat fenomenul identității și alterității. Desigur, această primă despărțire de ai săi face pe copil să-și pună întrebări serioase asupra existenței sale și să crească moralicește în fața semenilor săi. Pe de o parte, el trăiește o tristețe a despărțirii de cei ai casei natale, adică de identitate, pe de alta, încearcă pentru prima dată alteritatea, acomodarea la condițiile celuilalt, în cazul de față, a bunicilor.

La începutul ciclului scriitorul ne prezintă, mai întâi, viziunea copilului nepot despre cei care sunt bunicii, de la care trebuie să deprindă doar lucrurile bune, mai exact, pe cele care le consideră cei vârstnici ca fiind însemnate. Pentru ca să fii acceptat de bunici în casa lor, trebuie să respecti o sumedenie de condiții, cu care nu întotdeauna toți copiii sunt de acord. Desfășurând în continuare cronotopul casei, autorul ne prezintă care este rolul actanților, adică părinții, bunicii și copiii, când se află în casa bunicilor. Iată ceremonialul pe care îl prezintă Ionel Teodoreanu:

Regulile pentru copii sunt: „Măinile trebuie să fie curate și dulci la pipăit, unghiile tăiate și părul pieptănat – dar nu cu mâinile –, hainele periate, ghetetele lustruite.

- Să nu vorbești tare și neîntrebați, să nu râdeți prostește, să nu puneți mâna pe lucruri, să nu v-atingeți de pisici, să nu faceți obrăznicii...

- Atunci ce să facem?

- Să fiți cuminiți.

Să nu, să nu, să nu. Asta-i casa bunicilor: zidurile între care nepoții nu au voie să fie copii” [1, p. 5].

În acest context apar conturați și părinții, ca fiind intermediari între copii și bunici: „Mama în frunte, cu foșnetul rochiei, umbreleța

și cutia de bomboane; tata după mama, cu scârțâitul ghetelor, uitându-se la copaci; copiii din urmă, unul după altul, târându-și pașii, cu capetele mereu întoarse după armăsarii de la poartă” [1, p. 7]. La întâlnirea cu bunicii, după ce mama, ca întotdeauna, transmite cutia de bomboane, încep sărutările care nu prea sunt pe placul nepoților, mai ales pe mâini: „Mâna bunicii, chiar când o săruți, o simți urzicându-ți urechea”... „Mâna bunicului bate-n gălbui și miroase a frunză uscată de nuc” [1, p. 7]. Astfel că viața copiilor, după cum observă protagonistul, se desfășoară între ochii părinților și ochelarii bunicilor: „Dar bunicii sunt doi, fiecare cu câte un fotoliu; părinții, doi, fiecare pe un scaun; iar copiii, prizonieri între ochelarii bunicilor și ochii părinților” [1, p. 5]. Părinții își spun unul altuia tu, iar bunicii: „mata, ca și cum ar fi în vizită unul la altul. Nepoților le vine să râdă” [1, p. 6]. Acest element al devenirii copilului – experiența preluată de la cei mari – bine conturat în aceste povestiri, este prezentat prin motivul vizitei, atât la bunici, cât și la alte rude sau cunoscuți, direcționând și aprofundând astfel raportul dintre identitate și alteritate spre corelația „eu” – „ai mei” și „eu” – „străinii”.

Copilul începe mai bine să înțeleagă lumea din jur, să se identifice în propriile păreri despre viață, când este nevoit să facă primele comparații între „eu” și „altul”, între „la noi” și „la alții”, care, în cele din urmă, îl face să-și concretizeze existența personală, creându-și viziunea potrivită asupra concepțiilor maniheiste, adică delimitarea între bine și rău, între ce se poate și ce nu se poate, între acum și aici.

Toate faptele întreprinse de nepoți, dictate de perioada de vârstă prin care ei trec, cât și existența pe care o au, chiar dacă și cu multe păcate, arată că sunt în proces de dezvoltare, în devenire, acestea fiind elementele care constituie caracteristicile de bază ale Bildungsromanului: învățarea din greșelile proprii, dar mai ales din cele străine, conștientizarea viciului, recunoașterea vinei, acceptarea faptei, trezirea de conștiință, dorința de libertate, gânduri existențiale,

primul sărut, prima dragoste ș.a.m.d. Interesant apare faptul că toate caracterizările de rigoare le face naratorul prin ochii nepoților și părinților, fără includerea bunicilor. „Dar bunicii? Să afle bunicii? Ar fi teribil?” [1, p. 10].

De pildă: Cel mic: e bătaș, trage cu pușca în ciorile de pe crucea bisericii, dă cu praștia nu numai în vrăbii, dar și în ferestrele oamenilor răi, merge cu bicicleta, cu mâinile la spate, printre tramvaie și trăsuri, scoate limba și strâmbă oamenii... [1, p. 10].

Cel mijlociu: fură țigări de la tatăl său, întârzie dimineața la școală, are note proaste la școală, este îngândurat mereu, tăcut și nu face nimic: nici la școală, nici acasă, doarme și când nu doarme... [1, p. 10].

Cel mare: joacă zaruri în banca repetenților din fundul clasei, fumează cu țigaretă de cireș, vinde cărțile școlare, primește bilete parfumate, fredonează șansonete, face epigrame, are ticuri, închide ochii, scoate limba și mișcă din urechi... [1, p. 10].

O cu totul altă întorsătură o iau lucrurile o dată cu mutarea nepotului mijlociu cu traiul în casa bunicilor. Acesta „Se pregătește de plecare cu inima mai grea decât picioarele de iarnă, cu ghetete și șoșoni” [1, p. 11], ceea ce arată starea sufletească anevoioasă în trecerea la o altă etapă a vieții, pe care încă nu e gata s-o accepte cu propriile puteri. Și-a luat un geamantan cu de toate cele necesare și, desigur, în buzunar, țigări furate de la tata, un ecou durabil a vieții anterioare. Laitmotivul „Sa nu superi pe bunici...”, ultimul sfat pronunțat de către mamă la despărțire, este cel care pune mai apăsător accentul pe felul de comportament ce urmează să și-l schimbe, de voie sau de nevoie, acolo, în casa bunicilor. De acum înainte educația copilului va fi executată de alteritatea apropiată, adică bunicii, total diferită de cea a identității de care am vorbit anterior.

În casa bunicilor, primul lucru care arată diferența de trai față de casa părintească este că deodată nepotul e pus de bunică la treabă (acasă nu prea i se cerea acest lucru): să pună lemne pe foc, să aducă lemne de afară, să închidă gura sobei etc. etc. Totodată, chiar din

prima noapte în casă străină, când desigur, n-a putut adormi, conștientizează că multe lucruri va trebui să le facă altfel decât acasă: „trebuie să se scoale și mai devreme decât acasă, fiindcă de la bunici până la școală e drumul mai lung... dimineața e atât de somnoros, încât în genele lui și minutarele adorm... știe că trebuie să plece prin viforniță... știe că nu-i acasă, știe că e în surghiun, știe că frații îi sunt bolnavi, știe că mâine e școală, poimâine e școală, răspoimâine, școală... că duminicile, sărbătorile și vacanțele abia se văd... se întreabă cum de n-a rămas repetent. Știe și tot știe numai lucruri de oftat, cu frig în spate și cu fruntea încrețită...” [1, p. 17]. Acest soliloc e un foarte bun exemplu de element al Bildungsromanului, o meditație asupra stării de suflet a copilului ajuns în situație de răspântie în viață, care îl face să-și schimbe într-un fel sau altul condiția existenței. Întrebarea care urmează să apară aici este „Ce e cu nepotul?” și răspunsul îl dă naratorul: „E tinerețea descoperită nu în dragoste, ci în oglinda timpului vechi din casa bunicilor” [1, p. 18]. Deci, din a doua zi de aflare în casa bunicilor copilul face tot mai insistent loc tânărului, adolescentului.

În continuare schimbările în evoluția morală a personajului sunt evidențiate prin comparația momentelor importante de până și după plecarea de acasă. Cu ce se ocupa acasă și ceea ce trebuie să facă la bunici. Acasă, la patru dimineață el dormea dus, la bunici este trezit de gălăgia treburilor celor din casă și nu mai poate adormi. Seara pe la șapte în casa bunicilor începe să fie târziu, acasă, în timpul acesta încă era ziua în toi. Aici la opt bunicii dorm, acolo copiii încă se jucau. Unicul avantaj este că poate fuma noaptea fără să știe nimeni. Acest caz cu fumatul îi face alt exercițiu de conștiință. Când este prins de bunică, peste câteva zile, și, îi atribuie o palma, până la urmă îl înduplecă și-i hotărăște să nu mai fumeze, încheind cu cuvintele: „Dar să nu afle bunicu-tău că-i prăpăd” [1, p. 22]. Iar când, desigur, bunicul află despre patima fumatului a nepotului, îl previne cu tact despre daunele pentru sănătate, și, mai ales este

îngrijorat de faptul: „Da să nu te afle bunica” [1, p. 23]. Acest examen îl opri din fumat, măcar și pentru puțin timp.

Și bani pentru școală îi dau pe ascuns, și bunelul și bunica. Unul îi dă seara, altul dimineața, fiecare gândind că nu știe unul de celălalt. Aici nepotul nu a trădat pe nimeni, desigur, fiindcă-i convenea situația.

Plecarea cu bunicul la Hală, duminica, diversifică, multiplică relația cu alteritatea, lume multă, copii, fete, dar mai ales îl uimi relația bunicului cu negustorii de la Hală, toți îl cunoșteau, îl salutau și, desigur se interesau de „Nepoțelul matale?”. Mândria îl copleșea de fiecare dată când cunoscuții bunelului îi ziceau: „Să-ți trăiască”.

Vizita neașteptată a Nănoaiei, o bună cunoscută a bunicii, îi adaugă nepotului reguli de conduită, îl pune să învețe cum să se comporte în societate cu străinii: „Stai și deschide Nănoaiei. Deprinde-te să te porți ca lumea” [1, p. 34]. Aici avem ocară în public, ca motiv de corectare a comportamentului, de trezire a conștiinței de responsabilitate în fața celor în vârstă.

Creșterea nepotului se vede și prin schimbările fiziologice survenite, e vorba despre primul coș care îi apare și este lecuit de bunica prin diferite practici medicinale...

În aceste, dar și în alte împrejurări, are loc evoluția protagonistului, mereu accentuându-i-se trecerea spre altă etapă de vârstă, spre alte culmi. La fine, când nepotul își face ultimul examen de conștiință în casa bunicilor, ajunge la următoarele concluzii: „... în loc să fie fiu acasă, e nepot la bunici. Școala a rămas aceeași, catalogul la fel, orașul tot așa, părinții asemenea, frații acuși-acuși însănătoși. Și totuși nu-i la fel. Toate apar altminteri. E mult mai mic și mult mai mare decât cel ce-a venit să stea la bunici. În loc să fie tânăr, pierzându-și copilăria, întinerește cu copilăria în el... Nepotul simte că acuși începe viața: drumul printre alții. Inima lui e grea ca un desag pe umăr, în care-și va purta bunicii, iarna veche și copilăria lui” [1, p. 44]. Cu aceste gânduri el își petrece ultima noapte în casa bunicilor. Dimineața, înainte de a pleca de la ei, bunica l-a întrebat

ceva care l-a făcut să se gândească serios la viitorul său în viață: „ – Mă rog, și de ce-ai să te apuci tu când vei fi mare? ... – Poate c-am să scriu, bunică. – Să scrii? Tu? Ce-ai să scrii mă rog, despre bunica? – Cărți.” Ani și morminte dorm între întrebare și răspuns. Și ce-ai să scrii, mă rog despre bunică-ta? – Ce-am scris, bunică [1, p. 46], adică ceea ce am analizat noi, ciclul *În casa bunicilor*. E un dialog imaginar între trecut și prezent, între prezent și viitor.

Prin urmare, acestea sunt elementele de Bildungsroman prin care Ionel Teodoreanu încearcă să arate, printr-un episod din copilărie, petrecut în casa bunicilor, itinerarul inițial de devenire a unui scriitor.

Bibliografie

1. Teodoreanu, Ionel, *În casa bunicilor*, Editura Ion Creangă, București, 1988.

VIZIUNEA TEORETICĂ A LUI ALECU RUSSO ASUPRA ROMÂNIEI LITERARE

Petru BUTUC, dr., conf. univ.

Summary

Starting with 1850s, the cultural Romanian language changes the direction of development and that is due to historical-cultural movement in linguistics. Alecu Russo advocated fiercely his ideas for this tendency, so that they became extremely important and decisive because any other comments or rumours over the issue fled completely. Therefore he became one of the founders of the historical-cultural movement. Subsequently, the cultural Romanian attains its Latin alphabet in 1860, by unanimous voted law, so this was the beginning of unification and grammaticalization of cultural Romanian language. On behalf of this, cultural Romanian language reaches its highest level of modernization by 1881.

În calitatea sa de scriitor, Alecu Russo a făcut parte din pleiada cărturarilor ce au stat la baza creării literaturii noastre naționale